

УДК 658.512.23; 658 (075.8)

Кардаш О.В., докт. техн. наук, проф.,
Луганцева Д.А.,
Національний авіаційний університет, Київ, Україна

СТИЛЬОВІ ОЗНАКИ НАЦІОНАЛЬНОГО В УКРАЇНСЬКОМУ ДИЗАЙНІ

Анотація: досліджено умови розвитку ознак національного стилю в українській творчості. Розглянуто характерні ознаки національного стилю з урахуванням багатства української культури та їх реалізацію у творах видатних митців. Подано приклади стилів українського бароко та українського архітектурного модерну. Робиться наголос на розвитку українського дизайну у відповідності із сукупністю показників національної ідентичності.

Ключові слова: дизайн, український національний стиль, народні традиції, архітектура, бароко, модерн.

Постановка проблеми. Пошук ознак національного стилю в сучасному дизайні виник закономірно – він зумовлений потребою їх об'єктивного визначення й систематизації для популяризації українського дизайну, як у технічній, так і у мистецькій складових і, відповідно, у культурному розвитку загалом, у формуванні смаку та забезпеченні якості товару. Складні історичні процеси в Україні сформували тенденцію щодо прагнення до інтеграції з Європою і водночас прагнення до збереження національної ідентичності. В процесі еволюції дизайну сформувалися творчі напрями, які враховують ознаки інтернаціонального стилю, та ознаки національного стилю, що викликає необхідність більш пильної уваги до мистецької складової у народних традиціях та її використання в сучасному дизайні [1-4].

На сучасному етапі розвитку українського дизайну існують окремі, пошукові, визначення поняття «українського національного стилю», які, тим не менше, є тільки певними характеристиками. Тому є необхідність розгляду його характерних рис як у сучасному, так і в історичному ракурсі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання національного стилю є актуальним для розвитку й вдосконалення мистецтва проектування. У

наукових пошуках початку ХХІ ст. порушуються проблеми національної складової сучасного українського дизайну. Серед них слід відзначити публікації Ю. Дяченко (1998 р.), О. Гребінник (2004 р.) О. Гладун (2002 р.), А. Бредихина (2002 р.), В. Косіва (2002 р.), М. Станкевича (2004 р.) [2].

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення характерних складових у процесі пошуку стильових ознак національного в дизайні українських виробів.

Основна частина. В історії українського мистецтва, в тому числі, декоративно-прикладного, можна зустріти зразки, які є надійною основою для формування сучасного національного стилю. Важливе значення для дослідження має їх ментальна основа – традиційна символіка й світогляд. Найяскравіше ознаки дизайну проявляються в архітектурі, одязі, предметах побуту та прикладного мистецтва.

Національне в українській культурі відобразилося у прагненні до архітектурного виразу, певних різновидах побутових речей із втіленням ознак народних традицій. Це підтверджується численними цінними пам'ятками архітектури XVII—XVIII ст., безліччю виробів декоративно-прикладного мистецтва. Вагомий вплив на формування українського стилю створило українське бароко. Його характерними ознаками є: монументальність форм, експресивність, емоційність, алегоричність, наявність символів, декоративність орнаментики, святковість та урочистість. Поєднання принципів бароко із народною традицією визначило своєрідність його варіантів, надало певних ознак національного. В Україні виникають дві головні школи бароко — західна й східна, до якої віднесено також Київ і територію сучасної Черкаської області — центри козацького руху на Правобережжі. Характерно виявилися особливості українського декору, орнаментального оздоблення, які лягли в основу творів бароко (ліпний об'ємний орнамент, “килимове” й “рушникове” письмо). Мистецтво бароко як певний стиль набуло філософського та естетичного спрямування у вигляді комплексу характерних духовних й матеріальних надбань нації, а композиційний простір вмщував реалістичні

тенденції, характерні ознаки колористичної гами, світлотіні, образної уяви[2-4]. В другій половині XIX ст., завдяки прагненням української інтелігенції, спостерігається тенденція надання народним культурним цінностям національного статусу. Демократична інтелігенція прагнула до національної культури через переосмислення народної творчості, де свій вагомий внесок зробили українські письменники: І. Котляревський Т.Г. Шевченко, П. Куліш, М. Гоголь, М. Драгоманов, М. Шашкевич, П. Чубинський, В. Антонович, І. Франко, Марко Вовчок, Олена Пчілка, Леся Українка, М. Максимович (перший ректор Київського університету), Д. Яворницький, М. Грінченко, М. Грушевський і ін.; музичні діячі, серед яких чільне місце належить С. Гулаку-Артемівському, М. Лисенку, О. Нижанківському, М. Леонтовичу; театральні діячі М. Старицький, М. Кропивницький, І. Карпенко-Карий, М. Садовський, П. Саксаганський, М. Заньковецька, Г. Затиркевич і ін.; художники Л. Жемчужников, Т. Шевченко, М. Башкирцева, О. Богомазов, М. Пимоненко, С. Васильківський, М. Ярошенко, І. Репін і ін..

Товариство ім. Шевченка у Львові акцентувало свою діяльність на проблемі національного характеру культури, національного стилю. В той час посилювалася активність пошуку національної виразності в образотворчому мистецтві, архітектурі, що охоплює й декоративно-ужиткові форми й стилі. Першим почав називати новий стиль «модернізований український стиль» Є. Сердюк, а термін «український модерн» уводить Г. Коваленко. За даними В. Чепелика, найбільш часто вживаною у літературі назвою стилю є український модерн або його варіанти: «В історії української архітектури жодне інше стильове явище не відзначалося такою розмаїтістю, різнохарактерністю і суперечливістю у назві, як український архітектурний модерн» [5]. В його основі лежать народні традиції хатнього і церковного будівництва, досягнення української професійної архітектури, і перш за все барокової. До когорти видатних архітекторів, що сформували стиль українського архітектурного модерну, належать: В. Кричевський, Д. Дяченко, С. Тимошенко, Є. Сердюк, В. Даміловський, О. Лушпинський, І. Левинський,

К. Жуков, В. Проценко, О. Бекетова, О. Бернардацці, В. Городецький.

Прикладом українського архітектурного модерну є будинок полтавського земства, який згодом отримав назву Полтавський краєзнавчий музей. (рис. 1), збудований у 1903 році за проектом В. Кричевського.

Рис. 1. Будинок полтавського земства

Крім цієї споруди існують також незаслужено забутий і не відновлений палац Остен Сакенів (його залишки в смт. Немішаєво (рис. 2) з вежею, парадним входом, прикрашеним колонами, та багатим декором, стиль - ренесансно-неоготичний, середина XIX ст.) та Палац в Томашівці.

Рис. 2. Залишки палацу Остен Сакенів

Палац в Томашівці (рис. 3) пам'ятник архітектури національного в 1903 р. за проектом архітектора В. Куліковського: з головною баштою, донжоном і вікном-еркером у стилі модерн. Архітектурний образ споруди доповнюють багаточисельні фронтончики, лопатки, карнизи та збагачують відкрита веранда та лоджія прикрашені різьбленими палітурками.

Рис. 3. Палац в Томашовці

Таким чином, не беручи до більш глибокого розгляду інші напрямки, можна констатувати той факт, що завдяки творчій праці видатних особистостей українського мистецького суспільства було піднято на високий щабель сутність національного самовизначення українців, елементами якої виступали побут з його традиціями і укладом, архітектурні та ужиткові надбання, як у вигляді окремих хат із їх оздобленням та церков, так і архітектурних споруд, одяг і побутові речі, художнє, музичне і театральне мистецтво з українським фольклором – особливо, піснями.

Ідентифікація національного самовизначення індивіда знаходиться у просторі ментального як синтезованого відчуття національного через сукупності природних та мистецьких елементів, які протягом довгого часу створені групою представників різноманітних мистецьких напрямів. Ось тут психологічно творча людина підкорюється асоціаціям, пов'язаним із ментальним, семантика якого викликає душевні переживання. Це стосується не тільки мистецтва, а й виробничих сфер діяльності людини. Працюючи за певними правилами, фахівець-проектувальник, при необхідності, вкладає в продукт праці саме результат цієї внутрішньої, на рівні підсвідомості, праці і отримує значно більший, редуційований, за рахунок використання проектних

вимог, творчий результат (рис. 1, 3).

Прагнення реалізувати самобутність, національну виразність творів сучасного мистецтва, що досягалася завдяки стилізації старих форм й композиційних засобів, зверненням до першоджерел національного образотворчого фольклору у формуванні нових авангардних напрямків, відбилося у працях багатьох фахівців. У зв'язку з цим слід особливо наголосити на прагненні до формування виразного національного стилю, що найяскравіше відбилося у діяльності М. Бойчука. З іменем М. Бойчука пов'язане виникнення творчого об'єднання художників-монументалістів, відомих як "бойчукісти" [1]. Саме завдяки їм Україна у 20—30-х роках вийшла на широкий простір світової культури. Він використав одну із найбільш прогресивних ідей про синтез мистецтв та заснував новий творчий метод, який відзначався прогресивними тенденціями і водночас зберігав національний характер, синтезуючи народне походження української художньої культури із візантійськими й іншими традиціями культурної спадщини. Як приклад розв'язання проблеми національного стилю і форми, здобутки школи М. Бойчука засвідчують, що вона стала продовженням перерваної національної традиції і являла новий оригінальний напрямок в українському мистецтві.

Сьогодні варто відзначити ряд напрямків українського дизайну, які набирають інтенсивності й потужності: проектування меблів, декор ландшафтів, книжкова графіка і дизайн, створення фірмового стилю, віртуальне проектування, містобудування, виставковий дизайн, оформлення вітрин, світловий, у кулінарії, дизайн у fashion-індустрії тощо. Для дослідження і систематизації цього різноманіття на просторах України потрібна результативна робота багатьох спеціалістів. Проте, часто, внаслідок недосвідченості, поверхневого підходу, чи просто невдалого маркетингу спостерігається чимало суперечностей щодо певного ототожнення саме вітчизняної ідентифікації. На жаль, у дизайн - культурі України протягом останніх десятиліть можна помітити звернення до національного у формах переважно шляхом запозичення, а інколи, й накладання поширених зразків, що

запозичені у народного мистецтва, на урбаністичні, і не тільки, сучасні об'ємно-просторові структури. Відповідно, такий підхід, по-перше, не є продуктивним, а, по-друге не призводить до розвитку.

Національна ідентичність в дизайні – це певна сукупність дизайнерських ідей, що базуються на українському культурному надбанні і сучасному розумінні розвитку світової культури, з відповідною реалізацією у формі, яка професійно створюється як така, що повинна відрізнити національний дизайнерський продукт від решти інших, що є в світі. Тому, можна вважати, що досить-таки цікавою, щодо огляду на сучасність, концептуальною основою формування національної ідентичності у сфері дизайну України має бути розуміння й реалізація суб'єктами дизайнерської діяльності культурного надбання України, єдності й суперечності національного із світовим.

Висновки. Визначено області, де найяскравіше проявляються ознаки національного дизайну (архітектура, одяг, предмети побуту та прикладного мистецтва). Характерні риси національного дизайну є різноплановими. Для українського бароко це: монументальність форм, експресивність, емоційність, алегоричність, наявність символів, декоративність орнаментики, святковість та урочистість у поєднанні із ліпним об'ємним орнаментом, “килимовим” й “рушниковим” письмом. У сучасних умовах, які характеризуються диктатом ринку, моди, вимогами масової культури, соціальними запитами, проблема національного стилю і, відповідно, національного у формотворенні набуває більшої гостроти у таких областях, як проектування меблів, декор ландшафтів, книжкова графіка і дизайн, створення фірмового стилю, віртуальне проектування, містобудування, виставковий дизайн, оформлення вітрин, світловий, дизайн у fashion-індустрії тощо.

Перспективи подальших досліджень. На сучасному етапі розвитку дизайну важливою є його спрямованість на створення таких мистецьких форм, які є відображенням національного в галузях культури, предметній та урбаністичній сферах. Дослідження цих форм і є предметом подальших досліджень, що стане запобіжником, як щодо похибок при визначенні ознак національного у вираженні стилю, так і вмілому використанні цих ознак.

Література

1. Соколюк Л.Д. Михайло Бойчук та його концепція розвитку українського мистецтва (перша третина ХХ ст.). Автореф. дис. ... д-ра мистецтво знав.:17.00.05/ Л.Д.Соколюк; НАН України. Ін-т мистецтво знав., фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського.-К.,2004.-35 с.- укр..

2. Даниленко В.Я. Дизайн України у світовому контексті художньо-проектної культури: монографія/ В.Я.Даниленко. – Х.: ХДАДМ; Колорит, 2005. – 244 с.

3. Українське мистецтво та архітектура кінця ХІХ – початку ХХ ст. – К.: Наукова думка, 2000. – 237 с.

4. Український архітектурний модерн у дзеркалі епохи // Архітектурна спадщина України / Редкол.: М. Дьомін (голова), В. Тимофієнко, А. Антонюк та ін. - К.: НДІТІАМ; "Українознавство", 1996. - Вип. 3. Питання історіографії та джерелознавства української архітектури / За ред. В. Тимофієнка. - С. 198-221.

5. Чепелик В. В. Український архітектурний модерн / Упорядник З. В. Мойсеєнко-Чепелик. — К. : КНУБА, 2000. — 196 с.

Литература

1. Соколюк Л.Д. Михаил Бойчук и его концепция развития украинского искусства (первая треть ХХ в.). Автореф. дис. ... Д-ра искусство знал.: 17.00.05 / Л.Д.Соколюк; НАН Украины. Ин-т искусство знал., Фольклористики и этнологии им .. М.Т.Рильського.-К., 2004.-35 с.- укр ..

2. Даниленко В.Я. Дизайн Украины в мировом контексте художественно-проектной культуры: монография / В.Я.Даниленко. - М. : ХДАДМ; Колорит, 2005. - 244 с.

3. Украинское искусство и архитектура конца ХІХ - начала ХХ в. - М. : Наукова думка, 2000. - 237 с.

4. Украинский архитектурный модерн в зеркале эпохи // Архитектурное наследие Украины / Редкол. : М. Демин (председатель), В. Тимофеенко, А. Антонюк и др. - М. : НИИТИАГ; "Украиноведение", 1996. - Вып. 3. Вопросы историографии и источниковедения украинской архитектуры / Под ред. В. Тимофеенко. - С. 198-221.

5. Чепелик В. В. Украинский архитектурный модерн / Составитель С. В. Моисеенко-Чепелик. - М.: КНУБА, 2000. - 196 с.

References

1. Sokolyuk L.D. Mihail Boychuk i ego kontseptsiya razvitiya ukrainskogo iskusstva (pervaya tret HH v.). Avtoref. dis. ... D-ra iskusstvo znal.: 17.00.05 / L.D.Sokolyuk; NAN Ukrainyi. In-t iskusstvo znal., Folkloristiki i etnologii im .. M.T.Ril'skogo.-K., 2004.-35 s.- ukr ..

2. Danilenko V.Ya. Dizayn Ukrainyi v mirovom kontekste hudozhestvenno-proektnoy kulturyi: monografiya / V.Ya.Danilenko. - M.: HDADM; Kolorit, 2005. - 244 s.

3. Ukrainское iskusstvo i arhitektura kontsa XIX - nachala HH v. - M.: Naukova dumka, 2000. - 237 s.

4. Ukrainskiy arhitekturnyy modern v zerkale epohi // Arhitekturnoe nasledie Ukrainyi / Redkol.: M. Demin (predsedatel), V. Timofeenko, A. Antonyuk i dr. - M.: NIITIAG; "Ukrainovedenie", 1996. - Vyip. 3. Voprosyi istoriografii i istochnikovedeniya ukrainской arhitektury / Pod red. V. Timofeenko. - S. 198-221.

5. Chepelik V. V. Ukrainskiy arhitekturnyy modern / Sostavitel S. V. Moiseenko-Chepelik. - M.: KNUBA, 2000. - 196 s.

Аннотация

Кардаш О.В., Луганцева Д. Стилевые признаки национального в украинском дизайне. Исследованы условия развития стилизованных признаков национального в украинском творчестве. Рассмотрены характерные признаки национального с учетом богатства украинской культуры и их реализацию в произведениях выдающихся мастеров. Даны примеры стилей украинского барокко и украинского архитектурного модерна. Делается ударение на развитии украинского дизайна в соответствии с совокупностью показателей национальной идентичности.

Ключевые слова: дизайн, украинский национальный стиль, народные традиции, архитектура, барокко, модерн.

Annotation

Kardash o.v., Luganceva D. Stilevye signs national in the Ukrainian design. The article is devoted research of terms of development of stylish signs national in Ukrainian creation. Characteristic signs are considered national taking into account riches of the Ukrainian culture and their realization in works of prominent masters. Examples of styles of the Ukrainian baroque are set and Ukrainian architectural modern. Emphasized development the Ukrainian design in accordance with the aggregate of indexes of national identity.

Keywords: design, Ukrainian national style, folk traditions, architecture, baroque, moder.